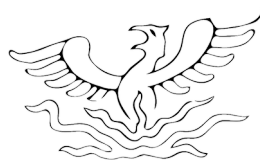


TIDSSKRIFTET FØNIX

Anmeldelse af Henrik Winther Nielsen, *Djævelen*, Bibelselskabets
Håndbibliotek, Bibelselskabets Forlag 2022, 124 sider, pris 119,95 kr.

KIRSTEN NIELSEN
Professor emeritus

FØNIX ARG. 2022, s. 55–59



Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Anmeldelse af Henrik Winther Nielsen, *Djævelen*,
Bibelselskabets Håndbibliotek, Bibelselskabets Forlag 2022, 124
sider, pris 119,95 kr.

Henrik Winther Nielsen er både seminarieuddannet og teolog. Siden 2008 har han været sognepræst i Frederiksborg Slotskirke i Hillerød. Hans bog hedder slet og ret "Djævelen", men det varer ikke længe, før det bliver klart, at den handler mindst lige så meget om Gud, for dæmonologi og teologi kan ikke skilles ad.

I sit indledende kapitel, "Hvorfor en bog om Djævelen?", (s. 7-11), peger Winther Nielsen på, at det er påfaldende, at vi ikke har den "samme alvorlige samtale om Djævelen, som vi har om Gud", når nu Djævelen er så hyppigt brugt en figur i vores kultur. Djævelen er blevet skildret på mange forskellige måder, men Winther Nielsen vil først og fremmest undersøge, hvad der ifølge Bibelen er Djævelens ærinde. Og et vigtigt resultat af den undersøgelse er, at vi med den vil kunne sondre mellem "den særligt djævelske ondskab og den almindelige, åbenlyse destruktion, som i sig selv kan være gådefuld nok" (s. 9).

Videre nævner Winther Nielsen, at Djævelen er en fremtrædende figur i evangelierne, hvor Djævelen fungerer "som en fortællateknisk medhjælper for en teologi, som ikke altid kommer til sin ret i forkyndelsen af evangeliet. Djævelen viser en anden rute, Jesus kunne have taget, og som han netop får mulighed for at afvise ... Hvad Djævelen er og gør, fortæller på en indirekte måde, hvad Gud vil, og hvad Gud ifølge evangelierne har gjort." Winther Nielsen sammenfatter dette i udsagnet: "Når bogen handler om Djævelen, betyder det i virkeligheden, at den handler om teologi" (s. 9). Eller som det hedder s. 10: "Vores teologi er afhængig af vores dæmonologi. Hvad vi siger om Djævelen, afslører indirekte vores opfattelse af Gud." Dette første kapitel giver en klar og præcis beskrivelse af bogens forudsætninger og formål.

I det følgende kapitel (s. 13-26) sætter Winther Nielsen Djævelen ind i en kulturel kontekst i form af filmene "Rosemary's Baby" (1968), "Eksorcisten" (1973), "The Omen" (1976) samt "Devil's Advocate" (1997). Han viser her, hvor forskellige roller Djævelen tildeles. Djævelen kan repræsentere grov og dyrisk ondskab eller optræde som et meget snedigt væsen, hvis mål er at få mennesker til at afvise Guds kærlighed. Et barn kan være Djævelens søn, eller Djævelen kan hævde at være menneskets forsvarer mod en ond og sadistisk Gud. Det afgørende for Winther Nielsen er, at i disse

film går Djævelen rundt og frister mennesker i det daglige. Det er altså ikke slut med, at Jesus afviste Djævelens fristelser. Det er et spændende kapitel med gode analyser af de nævnte film.

I kapitlet "Djævelen som person" (s. 27-34) inddrager Winther Nielsen Bultmanns afmytologiseringsprogram, der har været en hjælp til at udlægge de bibelske tekster eksistentielt, "uden at vi skal opgive vores intellekt eller underkaste os et fremmed verdensbillede" (s. 29). Selve personificeringen betyder, at Djævelen bliver "et billede på det meget virkelige og altid nærværende fænomen, det onde" og ikke en egentlig person (s. 30). På den baggrund overraskede Søren Ulrik Thomsen ved i et essay at tale om "Djævelen som en person og ikke som blot og bar mytisk personificering af det onde." For Thomsen er det mere præcist at karakterisere ondskaben som en person end "en energi, en kraft eller et princip", da der findes en destruktiv vilje i verden, som kun er ude på at tilintetgøre (s. 31-33). Og netop fænomenet intention hører til personbegrebet. Nået så langt i analysen af den kulturelle kontekst for Djævleforestillingerne og præsentationen af Ulrik Thomsens syn på Djævelen spørger Winther Nielsen, om de fremlagte opfattelser egentlig svarer til, hvad Bibelen siger om Djævelen?

De næste to kapitler handler derfor om "Djævelen i Det Gamle Testamente" (s. 35-55) og "Djævelen i Det Nye Testamente" (s. 57-86). I analysen af djævleskikkelsen inddrager Winther Nielsen som sin første tekst Syndefaldsberetningen. Han ved naturligvis godt, at i den gammeltestamentlige tekst kaldes slangen ikke andet end et snedigt dyr, men han henviser til, at slangen i den jødiske legendedannelse (Første Enoksbog og Moses' Apokalypse) netop opfattes som et djævelsk væsen, ligesom den i kristen tradition tolkes som Djævelen (Justin Martyr og Irenæus). Slangens rolle i Syndefaldsberetningen svarer desuden godt til betydningen af ordet djævel på græsk "diabolos", som betyder "bagtaleren" eller "splitteren". Winther Nielsen giver herpå en fin analyse af selve beretningen om slangens fristelse af Eva og understreger slangens retoriske evner til at så tvivl om Guds hensigter med forbuddet mod at spise af træet.

Hvad slangen/Djævlen er ude på, er "at indskrænke Guds domæne. Djævelen kiler sig ind mellem Gud og mennesket og forpurrer forholdet. Hans område er troens og tillidens område, ikke den blodige destruktion". Og videre: "Det er selveste Guds suverænitæt, Djævelen er ude på at kompromittere med sin forføriske tale" (s. 45-46). En tilsvarende tolkning af Djævelens formål giver Winther Nielsen i sin gennemgang af Jobs Bog, hvor Satan optræder som anklager og frister, samt i gennemgangen af Zakarias' Bog kap. 3,1-4, hvor Satan vil anklage ypperstepræsten Josua.

I kapitlet om "Djævelen i Det Nye Testamente" (s. 57-86) kalder Winther Nielsen Djævelen for en "stalker". I beretningen om fristelsen i ørkenen forsøger Djævelen at stække Gud ved at afspore Jesu mission, dvs. at "holde Gud tilbage fra at forson sig med mennesket og i stedet forblive den ophøjede, fjerne himmelgud, der bortviste mennesket fra Edens Have". For Winther Nielsen er det afgørende at slå fast, at Jesu fristelse ikke er vores. "Evangelieberetningerne hviler på tanken om Jesu stedfortrædelse. Derfor er fristelserne med Jesu afvisning et overstået kapitel" (s. 58). Ifølge Winther Nielsen drejer det sig om Guds selvopgør. Gud bliver først sig selv, da Gud bliver menneske i Jesus. Fristelsesberetningen handler ikke om os, men om hvem Gud er. De tre fristelser drejer sig derfor om at få Jesus til at gå ud over de menneskelige rammer og være den magtfulde Gud. Djævelen vil ødelægge Jesu "messianske projekt, hvor Gud bliver menneskets stedfortræder". Men Jesus afviser, og Djævelen får derfor ikke mulighed for at "kile sig ind mellem mennesker og Gud" (s. 65). Pointen understreges gennem en række andre teksteksempler, der viser Djævelens forskellige måder at friste på, bl.a. i korsfæstelsesscenen. Med Jesu opstandelse har Gud taget imod sin søn. "Der er en ny pagt mellem Gud og mennesker, udvirket af Gud og inden for Gud selv" (s. 76). Og derfor kan Djævelen ikke længere forpurre Guds forhold til mennesker.

Herefter behandles brevene, hvor Djævelen stadig forsøger at ødelægge forholdet mellem Gud og mennesker, hvorfor menighederne opfordres til at holde stand mod Djævelens gerninger, synden, samt Åbenbaringsbogen, hvor Djævelen stadig truer menighederne. Winther Nielsen mener alligevel ikke, at der er bibelsk belæg for, at Djævelen skulle stå bag "den dagligdags destruktive ondskab, som vi retter mod hinanden" (s. 85).

I kapitlet "Djævelen og den enkelte" (s. 87-101) undersøger Winther Nielsen konsekvenserne af den nye pagt for den enkeltes tro. Det sker med udgangspunkt i Luthers kamp mod Djævelen, der er udtryk for Luthers overbevisning om, at "mennesket ikke én gang for alle er vundet for Gud. Det enkelte menneske er en fortsat kampplads mellem Gud og Djævelen" (s. 92). Derfor skal Djævelen, ifølge Luther, stadig forsages, så man ikke fristes til frafald fra Gud.

I kapitlet "Djævelens begrænsning" (s. 103- 110) rejser Winther Nielsen med god grund det spørgsmål, om Djævelen stadig kan drive sit spil uafhængigt af Jesu kors og opstandelse? Svaret består i en uddybelse af, hvordan den nye pagt er Guds handling i Kristus, hvorved Guds almægt fuldbyrdes i "kærlighedens afmægtige almægt." Pagten sker inden for Gud selv, derfor spiller menneskers tro f.eks. ingen rolle. Mennesket sættes fri til et "evangelisk friskt liv i kærlighedens tjeneste under påskedags perspektiv" (s. 107). Konsekvensen bliver derfor, hvad Djævelen angår, at han

er sat ud af spillet. For når Gud har "levet det menneskeliv, mennesket ikke selv ville leve, på menneskenes vegne ... er der ikke noget forhold, Djævelen længere kan kile sig ind i og forpurre" (s. 110).

Det følgende kapitel har overskriften "Djævelens ondskab - og menneskers" (s. 111-119), hvor Winther Nielsen gennemfører sin skelnen mellem Djævelens projekt, som Gud allerede har overvundet, og menneskers onde handlinger, som er rettet mod andre mennesker. Her inddrages bl.a. Arendts tale om ondskabens banalitet. Et særligt afsnit drejer sig om "Ondskab som synd", hvor synd bestemmes som nej til Gud, og den synd er tilgivet. Synden manifesterer sig dog stadig, men "dens enevælde er brudt" (s. 116). Der findes stadig satanisk ondskab mellem mennesker, og "hans smigrende, forførende facon er bestemt i brug mellem os, og den er ikke til at spøge med" (s. 119).

Bogen slutter med en "Afsked med Djævelen" (s. 121-124), hvor Winther Nielsen understreger, at der ikke er noget i Bibelen, der tyder på, at Djævelen ønsker at skade mennesker. "Denne nye pagtstiftelse overvinder ikke blot Djævelen; den udraderer det rum, Djævelen havde sit virke i: troens eller troskabens rum" (s. 123). Vi skal derfor blot anerkende denne nye pagt "for i forholdet til Gud er alt andet irrelevant" (s. 123). Evangeliet er da: "At Gud en gang for alle har taget sit menneske til sig" (s. 124).

Henrik Winther Nielsen har i sin bog fremlagt en stringent teologi, baseret på omhyggelige analyser af centrale udsagn i Bibelen. Men efter min mening undervurderer han betydningen af advarslerne i brevene (hvoraf flere jo er ældre end evangelierne) og af det endelige opgør med Djævelen i Åbenbaringsbogen.

Winther Nielsen afviser Luthers "blækklatteologi", der indebærer, at Djævelen stadig blander sig i menneskers liv. Winther Nielsens fokus er på dramaet inde i Gud selv og den frisættelse, som den nye pagt betyder for mennesket: Forholdet til Gud kan Djævelen ikke ødelægge. Og det er befriende. En anden positiv konsekvens må være, at vi skal undlade at dæmonisere andre mennesker. Men hans fokusering på gudsforholdet medfører, at Djævelens indflydelse begrænses i et sådant omfang, at ansvaret for verdens ondskab alene hviler på menneskers skuldre. Man kan derfor få det indtryk, at Djævelen kan vi godt glemme alt om, hvilket – efter sigende – er præcis, hvad Djævelen ønsker!

I Fadervor beder vi om, at Gud ikke må friste os, men fri os fra det onde eller Den Onde. Jeg er overbevist om, at den græske tekst her bruger et personbillede, "Den Onde", da kampen står mellem Gud og Djævelen. Bønnen henviser netop til, at Gud allerede har prøvet Jesus, og han bestod prøvelsen på vore vegne, derfor kan vi bede om at gå fri. Bønnen understreger, hvad Winther Nielsen siger om Jesu stedfortrædelse; men for mig at se si-

ger den også noget om en aktiv Djævel, som Gud må beskytte os imod (jf. også Jesu ord til Peter: ”Simon, Simon! Satan gjorde krav på jer for at sigte jer som hvede; men jeg bad for dig, for at din tro ikke skal svigte”, Luk 22,31).

Henrik Winther Nielsen har skrevet en tankevækkende og vigtig bog. Han formår at sætte spørgsmålet om Djævelen ind i såvel en kulturel som en teologisk kontekst. Winther Nielsen er omhyggelig med at føre læseren gennem sine analyser og refleksioner. Men han kræver noget af sin læser; hvilket emnet også fortjener. Bogen være hermed anbefalet til læsning, eftertanke og af og til nok også modsigelse.